

Elif Daldeniz ve Kavram Tarihine Giriş

Elif Daldeniz and Introduction to Conceptual History

Kavramların Yolculuğu. Elif Daldeniz-Baysan. İstanbul: Metis Yayıncılık, 2022, 195 Sayfa
ISBN-13: 978-605-316-257-5

Özlem Berk Albachten¹

Anahtar kelimeler

Elif Daldeniz-Baysan, Kavram Tarihi, Reinhart Koselleck, Şehircilik Tarihi

Keywords

Elif Daldeniz-Baysan, History of Concepts, Reinhart Koselleck, Urban History

Yeşim Tükel Kanra ve Turgay Kurultay, yayına hazırladıkları *Kavramların Yolcuğu* başlığını taşıyan (iç kapakta verilen uzun başlığıyla “Çeviribilimsel Perspektiften Kavramların Diller Arasında ve Dil İçinde Yolculuğu”) kitap için kaleme aldıkları Sunuş yazısında kitabı yakın bir arkadaş ve meslektaşlarını anma kitabı olarak düşünmediklerini, Elif Daldeniz’in¹ “bıraktığı örneği paylaşarak ve yaşatarak, süregiden çalışmalarla etkileşimini güçlendirmek” istediklerini belirtiyorlar. Kitabın editörlerinin bu ifadesinde duygusal ve öznel paylaşımlardan oluşan bir anı kitabından çok bilimsel bir katkı sunacak bir çalışma ortaya koyma amacı güttüklerini görüyoruz. Aslında bir insanın bıraktığı çalışmalarının konuşulması, bu çalışmalardan yararlanıp ilerletilmesi belki de onu anmanın en güzel biçimlerinden biri. Kitabın editörleri de 2012 yılında aramızdan ayrılan Elif Daldeniz’in farklı zaman ve yerlerde yayımlanmış makalelerinden oluşan bir seçki meydana getirerek hem sevgili arkadaşımız ve meslektaşımızı anmamıza

1 Akademi hayatında ve yayınlarda “Elif Daldeniz” adını kullandığı için ben de bu yazıda böyle anacağım Elif’i. Okurlar yazının pek çok yerinde sevgili arkadaşımıza “Daldeniz” değil de “Elif” olarak seslenmemi de mazur görsün lütfen.

Başvuru/Submitted: 06.06.2022 • **Kabul/Accepted:** 10.06.2022

Sorumlu yazar/Corresponding author: Özlem Berk Albachten (Prof. Dr.), Boğaziçi Üniversitesi, Çeviribilimi Bölümü, İstanbul, Türkiye.
E-mail: ozlem.berk@boun.edu.tr ORCID: 0000-0002-9868-1187

Atıf/Citation: Albachten Berk, O. (2022). Elif Daldeniz ve Kavram Tarihine Giriş [Elif Daldeniz-Baysan tarafından yayına hazırlanan “Kavramların Yolculuğu” başlıklı kitabın değerlendirmesi]. *İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi - Istanbul University Journal of Translation Studies*, 16, 105-109.
<https://doi.org/10.26650/iujts.2022.112747>

vesile oluyor, hem de söyledikleri gibi Elif’in bu çok değerli ve öncü çalışmalarını bir arada okurlara tanıtarak benzer konulara ilgili duyan araştırmacılara değerli bir kaynak sunuyor. Aşağıda daha ayrıntılı değineceğim gibi, bu seçkinin odak noktasının Elif Daldeniz’in kavram tarihi üzerine yaptığı çalışmalar olması ayrıca önemli.

Kavramların Yolculuğu, çok öznel bir yazıyla, Elif’in kendi yolculuğuyla başlıyor. Fransa’da yayımlanacak bir seçki için düşünülüp kaleme alınan ve çocukluğuna odaklanan bu yazı Elif’i okurlara tanıtırken belki de onun kültürler ve diller arası “gel-git”li yaşamıyla kültürler ve diller arası iletişim üzerine düşünceği ve üreteceği meslek seçiminin kaynakları hakkında ipuçları veriyor. “Gelgitler Çocukluğu: Hangi Ülke, Hangi Dil?” başlığını taşıyan bu ilk yazıda Elif, Almanya ve Türkiye arasında yaşadığı bu “gelgitlerin” çocukluğunda kendisini nasıl etkilemiş olduğunu, bütün zorluklarına ve bazı kayıplarına rağmen bu gelgitlerin, tıpkı çeviride olduğu gibi, bir zenginliğe, yeni kazanımlara dönüşmüş olduğunu son derece samimi bir dille anlatıyor.

Seçki, yazarının tanıtıldığı bu ilk yazıdan sonra iki bölümden oluşuyor. İlk bölümde Elif Daldeniz’in -kavram tarihi konusunda Türkiye’de yapılan dikkat çekici çalışmalardan² olan- üç yazısına yer veriliyor. Bunlardan ilki “Kavramların Yolculuğu: Kültür Kavramının Türkçedeki Serüvenini Çeviribilimsel Bakışla Sorgulamak”:

Kavramlar yolculuğa çıktıklarında yazgıları, başka bir ülkeye göç eden insanların yazgisına benzer. Nasıl ki bir kişi bir süre sonra artık ardında bıraktığı ülkedeki kişiyle aynı değilse, göç süreci bir dönüşümü tetiklemişse, kavramlar da seyahat ettikleri dil ve kültürün yeni toprağında kök salar, değişir. (29)

Makalesine bu sözlerle başlayan Elif Daldeniz’in öznel yolculuğunu anlatan seçkinin açılış metnindeki kişisel yolculuğuyla çeviri ve özel olarak kavramların çevirisiyle ilgili kurduğu bu bağı bu satırlarda net olarak görmek mümkün diye düşünüyorum. Kavram çevirisi Elif’in de belirttiği gibi çeviribilim içinde -hâlâ- “yerleşik yönemsel çerçeve içinde yürütülen bir araştırma alanı olmadığı”ndan (30) Elif’in daha 2010 yılında Türkiye’deki çeviribilim çalışmaları içinde ilk defa kuramsal ve yönemsel çerçevesini “kavram tarihi”nin (*Begriffsgeschichte*) çizdiği ve bu alanda “Almanya’da disiplinin yönemsel arayışında” (33) önemli bir rol oynayan Reinhart Koselleck’i tanıttığı bu makalesi, “kültür” kavramının Türkçedeki yolculuğunu izliyor. Bu makale aslında seçkide yer alan diğer çalışmaların da çıkış noktası.

Editörlerin de altını çizdiği gibi, bu makalenin Türkiye’deki kavram tarihi çalışmaları alanında yapılan öncü çalışmalardan olduğu Sebastian Cwiklinski (2015) tarafından da ifade edilmiştir. Cwiklinski’nin makalesi Koselleck’in Türkçeye çevrilmiş eserlerini ve Türkiye’de kavram tarihiyle ilgili yapılan ilk çalışmaları eleştirel bir bakışla sunmaktadır.

2 Nitekim Einar Wigen 2013 yılında yayımladığı makalesinde Avrupa dillerine yönelik, dilleri sabit sınırları olan ve müstakil (kendi kendine yeten) varlıklar olarak gören bir disiplin olarak doğan “kavram tarihi”nin artık kaynaklarından uzaklaştığını söylerken Elif’in *Meta* dergisinde yayımlanacak olan (2014) ve millet kavramına odaklanan makalesine atıfta bulunuyor. Bu makalenin Türkçe çevirisi seçkinin ilk bölümde yer alıyor.

Bu eleştirilerin başında ve Elif’in söz konusu makalesini bu bağlamda farklı bir yere koyan nokta da Koselleck’in yöntemsel çerçevesini kullanmaya yönelik araştırmacıların çoğunun kavramların Türkçedeki yolculuklarının izlerini sürmek yerine asıl dillerindeki tarihlerini tartışmalarıdır. Oysa Koselleck’e göre “kavram tarihi araştırmalarında dil aracılığıyla üretilen anlamın tarihine dikkat edilmesi gerekmektedir” (34). Böyle düşünmesine rağmen Koselleck kavram tarihi çalışmalarında başvurulabilecek kaynakları değerlendirirken çevirileri anmaz. Elif’in de çalışmasında andığı ve o güne kadar çeviriyi de işin için katarak kavram tarihine bakan yegâne çalışmalar Ulrich Ricken (2002) ve Melvin Richter’e (2005) aittir.³

İşte Elif’in makalesinin özgünlüğü de burada yatmakta. Elif Türkçede “kültür” kavramının izlerini sürerken, gazete yazıları, sözlükler, (Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura gibi) fikir insanlarının yazdıkları yazılar dahil Koselleck’in gösterdiği kaynaklardan yararlandığı gibi, daha yakın bir dönemde İslami yayınevleri tarafından Türkçeye çevrilen Batı klasiklerinin İslamlaştırılması hakkında 2006 yılında Radikal gazetesinde sürdürülen tartışmalarda “kültür” sözcüğünün kullanımını ve kavramsal içeriğini inceler. Dolayısıyla kültür kavramı üzerinden kavramların “farklı coğrafyalardan ithal ve ihraç edilmesi süreçlerini çeviribilimin de öne çıkardığı bakışlarla uyumlu olan bir bakış açısıyla” (54) ele alarak tartışır. Makalenin ayrıntıları ve sonuçları için okurların *Kavramların Yolculuğu* kitabına başvurmaları gerekecek. Yine de seçkideki bu ilk akademik çalışmaya bu kadar uzun yer vermemin sebebi bu makalenin seçkiye dahil edilen diğer makalelerin yönü ve yöntemi hakkında bize ışık tutması.

“İmparatorluktan Ulus-Devlete: Ulus Kavramının Osmanlı/Türkiye Düşünce Dünyasına İthali” başlıklı makale yukarıda belirtildiği gibi çeviribilim alanında önde gelen dergilerden *Meta*’da yayımlanan çalışmanın (2014) Türkçe çevirisi (çev. Yeşim Tükel). Önceki çalışmayı takip eden, bu sefer “ulus” kavramına odaklanan bu makaleyi Elif’in 2004 yılında tamamladığı doktora tezine dayanan, tezin düşünce sistematğinde yer almakla birlikte fazla görünür kılınmayan bir yönünü, patentin bir olgu-kavram ilişkisini öne çıkaran bir metin izliyor. “Çeviriyle Gelen Bir Metin Türü Olarak Patent: Türkiye’de Patent Kavramı ve Süreçleri Açısından Bir İnceleme” başlıklı makale, Elif’in doktora tezinin de danışmanı olan Turgay Kurultay tarafından oluşturulan bir derleme yazı. Bu açıdan makale seçkinin ilk bölümüne farklı bir alandan bakarken bu bölümü de tamamlanmış oluyor.

Seçkinin ikinci bölümü akademide görmeyi çok arzu ettiğimiz, ancak pek rastlamadığımız türden bir ortaklığın sonucu ortaya çıkmış makaleleri kapsıyor. Elif’in Nihal Ekin Erkan’la birlikte yürüttüğü “Türkiye Şehir Çalışmaları Alanının Kavramlar Haritası ve Tarihi” başlıklı bir TÜBİTAK projesi çerçevesinde kaleme alınan iki yazarlı bu makaleler, resmi belgelerden

3 Osmanlı/Türk tarihi bağlamında yapılan kavram tarihi çalışmalarının sayısı az da olsa bu konunun son senelerde daha fazla ilgi çektiği söylemek mümkün. Bu bağlamda, Mardin (2008), Sariyannis (2013), Topal (2017) ve Wigen’in (2013, 2018) çalışmalarını özellikle anmak isterim. Öte yandan çevirileri kaynak olarak kullanan ve çeviribilimden faydalanan çalışmaların sayısı çok az. Tükel Kanra’nın (2019), Wigen’in (2013, 2018) ve Topal ve Wigen’in (2019) çalışmalarının bu açıdan öne çıktığını söylemek gerekir.

oluşan bir bütüncü üzerinden “afet”, “kültür”, “tasarım” ve “şehircilik” gibi anahtar kavramları ve bu kavramların nasıl değiştiğini inceliyor. Bu bölümdeki ilk makale 2013 yılında *Natural Hazards* dergisinde yayımlanan çalışmanın Türkçe çevirisi (çev. Candan Baysan ve Gül Tekay Baysan). Makale “afet risklerinin azaltılması” (ARA) için uluslararası politikaların yerel bir bağlama, Türkiye’ye ve Türkçeye aktarımını incelemektedir. Afet konusunda 2005 ve 2009 tarihli iki resmi raporun bütüncü olarak kullanıldığı ve bu metinlerdeki afetle ilgili kavramların incelendiği bu makale eleştirel söylem çözümlemesini, çeviribilimi ve kavram tarihini içine alan bir çerçevede ilerlemektedir.

Takip eden iki makale Ekin Erkan’ın editörlüğünü yaptığı ve 2014 yılında yayımlanan *Şehir Kavramlarının Yolculuğu* içinde de yer almıştır. “Kalkınma Planlarında ‘Kültür’ ve ‘Tasarım’ Kavramları” ve “Türkiye Şehircilik Tarihine Kavramlarla Bakış” başlıklı bu çalışmaların inceleme bütüncesini 1963-2013 yılları arasında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından hazırlanmış dokuz kalkınma planı oluşturuyor ve bu belgelerdeki “kültür”, “tasarım” ve şehircilik alanındaki kavramların resmi dilde nasıl kullanıldığını ve içeriklendirildiğini ayrıntılı olarak inceliyor. Böylece Türkiye (resmi) şehircilik tarihinin izini söz konusu kavramlar üzerinden sürüyor. Disiplinler arası bir yaklaşımla kaleme alınmış bu çalışmalar Türkiye şehirleşme tarihi ve şehir çalışmaları alanına ışık tutarken “kavram tarihi” araştırmaları için de önemli veriler sağlayarak yeni tartışma alanları açıyor.

Tükel Kanra ve Kurultay’ın uzun zaman aldığını bildiğim ve titizlikle yayıma hazırladıkları bu seçki Elif Daldeniz’in kavram tarihi alanında yaptığı çalışmaları görünür kılmaya açısından çok değerli. Seçkide yer alan ve çok farklı yerlerde İngilizce ve Türkçe olarak yayımlanmış bu çalışmaların Türkçe olarak bir arada okunması sadece çeviribilimcilere değil, kavram tarihiyle ilgilenen ve başka disiplinlerden gelen pek çok araştırmacıya eminim yeni ufuklar açacak, Elif Daldeniz bu alandaki öncü çalışmalarıyla her yaşta ve disiplinden araştırmacılara ilham olmaya devam edecek.

KAYNAKÇA/REFERENCES

- Cwiklinski, Sebastian. (2015). Die Rezeption der Koselleck’schen Begriffsgeschichte in der Türkei. *Forum Interdisziplinäre Begriffsgeschichte*, 4(1), 46-51.
- Daldeniz Elif ve Nihal Ekin Erkan. (2013). Transferring the international DRR policy into the local context. *Natural Hazards*, 66(2), 1273-1285.
- Daldeniz, Elif. (2014). From an Empire to a Nation state: Importing the concept of Nation into Ottoman/ Turkish Thinking. *Meta*, 59, 72-96.
- Ekin Erkan, Nihal. (Haz.). (2014). *Şehir Kavramlarının Yolculuğu*. İstanbul: İdeal Kültür.
- Mardin, Serif. (2008). Conceptual Fracture. Gürçan Koçan (Haz.), *Transnational Concepts, Transfers, and the Challenge of the Peripheries* içinde (ss. 4-18). İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Richter, Melvin. (2005). More than a Two-Way Traffic analyzing, Translating, and Comparing Political Concepts from Other Cultures. *Contributions to the History of Concepts* 1(1), 7-20.

- Ricken, Ulrich. (2002). Zum Verhältnis vergleichender Begriffsgeschichte und vergleichender Lexikologie. Hans Erich Bödecker (Haz.), *Begriffsgeschichte, Diskursgeschichte, Metapherngeschichte* içinde (ss. 49-72). Göttingen: Wallstein Verlag.
- Sariyannis, Marinos. (2016). Ottoman Ideas on Monarchy before the Tanzimat Reforms: Toward a Conceptual History of Ottoman Political Notions. *Turcica*, 47, 33-72.
- Topal, Alp Eren. (2017). *From Decline to Progress: Ottoman Concepts of Reform, 1600-1876*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi.
- Topal, Alp Eren ve Einar Wigen. (2019). Ottoman Conceptual History: Challenges and Prospects. *Contributions to the History of Concepts*, 14(1), 93-114.
- Tükel Kanra, Yeşim. (2019). “Turkish Retranslations of Philosophical Concepts in *Kritik der reinen Vernunft*”. Özlem Berk Albachten ve Şehnaz Tahir Gürçağlar (Haz.), *Studies from a Retranslation Culture: The Turkish Context* içinde (ss. 41-60). Berlin: Springer.
- Wigen, Einar. (2013). Ottoman Concepts of Empire. *Contributions to the History of Concepts* 8(1), 44–66. doi:10.3167/CHOC.2013.080103.
- Wigen, Einar. (2018). *State of Translation: Turkey in Interlingual Relations*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

